

TÖRTÉNETÜNK NÉMET NÉPI SZEMLELETBEN

A NÉMET POLITIKAI GONDOLKOZÁS középpontjában ma a „nép“ fogalma áll. Mai új romantikus korszaka teljében a németiség visszafordul a XIX. század elejének romantikus ideái felé s Herder és Fichte tanait, melyek a „nép“ mindenek-fölöttiségét hirdették, megtoldja még H. St. Chamberlain és Gobineau tanításaival s a nemzeti szocialista mozgalom teoretikusainak könyveivel, melyek mind a germán faj, a német nép felsőbbségét vallják a világ többi népei fölött. A mai német érzület aztán az e művekből leszűrt tanulságokat akarja megtalálni végig az egész német történetben. Ez nem csupán egy most uralmon lévő párt és annak világnézete kedvéért történik így. A világháború vége óta a német nép úgy érzi, hogy múltja elhibázott s új utakat kell keresnie; s ez az új út: a „nép“. A német történetet benépesítő sok apró állam, a partikuláris-regionális politika ellenmondott a „nép“ értelmének, emiatt nem bírt kibontakozni az Európa vezetésére hivatott német akarát. Az állam célja a „nép“ a mostani német szemlélet szerint s csak oly államoknak van erkölcsi és politikai jogosultságuk, melyek egy népet, egy fajt, egy nyelvet beszélő közösséget foglalnak össze. Ma ezért tekint idegenséggel a német nép Ausztria felé, mert ennek múltja dinasztikus, szeparatista és poliglott népiségű jellemvonásokkal bírt s jelenében sem akart behasonulni a Birodalom által hozott egyetemes német népi közösségbe. S ugyanily okból nem lelkesedik a mai német politikai gondolkozás Bismarckért sem, mert meghosszabbította kíméletével Ausztria létét, holott 1866-ban széttörhette volna, mégsem alkotott minden németet összefoglaló népi-nemzeti államot. Bismarck „kisnémet“ megoldásának így szemére hányják, hogy elhanyagolta a külföldi németeket; politikáját az államhatárokhöz szabta s nem az Európa-szerzte szétszórt német kisebbségek igényeihez.

A mai német politikai gondolkozás viszont annál éberebben figyel a határokon túlra s az új népközösségi eszmében egészen fölolvadva, szinte életprogrammul tűzte ki maga elé a szerteszt elszórt német töredékek öntudatosítását s érdekeik szolgálatát, hiszen a népközösségi eszme szerint érdekeik azonosak a Birodalom s a benne szervezett németiség életérdekeivel. Bismarck a külföldi német töredékek dolgát az illető államok belügyének tekintette; ma a németek úgy tartják, hogy a külföldi németiség a jövő egyetemes nagy német hatalmának előharcosa. A határok nem szabhatnak korlátokat —

mondják — ez elé az érzület elé. De a mai német gondolatvilág nem éri be pusztán azzal, hogy csak a jelenben fejtse ki a „nép“ értelmét és tartalmát, hanem visszanyúl a történet távoli századaiba is s mindenütt ott találja a teret, formát kereső német népiség misztériumát. S ha a határokon át tekint a népi gondolat, ott is történeti igazolást keres magának, melynek alapján még szorosabbra fűzheti majd a külföld németjeivel való kapcsolatokat. Finom ereken át szivárognak a külföld németjei felé azok a tanítások, melyekből megtudhatják, hogy voltaképp nem is annyira az az állami közösség az irányt adó magatartásukra nézve, ahol élnek (ahogy az volt Bismarck idejében), hanem sokkal inkább német öntudatuk, népi és faji hozzá tartozásuk, mely múltjukat és jelenüket egyformán meghatározza. Ezen új gondolatok szerint a németység története nem államok, de a „nép“ története, a Birodalmon belül is, kívül is nem az állami, de a népi kontinuitás ad a németységnek történeti öntudatot. „Volk ohne Raum“ — tartja a német nép ma önmagáról: nincs történeti Németország, nincs történeti német határ, a német nép tragikuma s rendeltetése a végtelen felé való terjeszkedés misztériuma s az örök formakeresés vívódása.

Magyarország ott fekszik a németység délkeleti kapujában s területén jelentős német kisebbség él: természetes, hogy szintén élénken foglalkoztatja a népiséget dogmaként valló gondolatvilágot. Tudjuk, hogy Németországot és Magyarországot örvendetes módon politikai rokonszenv fűzi egymáshoz, de emellett tudnunk kell azt is, mint vélekednek rólunk a népiség gondolatával eltelt német közvélemény egyes rétegei. A német államiság sztatikus formája mögött állandóan ott izzik, ott áramlik a népi gondolat s a belőle fakadó magas ambíciók új dinamizmussal telítik az állam hideg kereteit. Nem mai keletű ez a népi — völkisch — mozgolódás; az 1870-es évekre visszanyúlnak kezdetei, mikor közkézen forgó röpiratok sajnálkoztak afölött, hogy az Amerika felé tóduló német kivándorlást, legalább részben, nem lehetett kelet — elsősorban Magyarország — felé terelni, hogy ezek a területek annál szorosabban hozzákapcsolódjanak a Birodalomhoz s út legyenek kelet felé. Bismarck állama tárgyilagosan és szenvtelenül állt e mozgalommal szemben s elsősorban állampolitikai-imperialista célokat követett; viszont a „völkisch“ vagy „alldeutsch“ mozgalom szinte párhuzamosan haladt és nőtt az imperialista német államisággal, illetve keveselte ezt az imperializmust. Az 1880-as évektől kezdve a németységbe mélyen beették magukat a népi gondolkozás gyökerei; most aztán teljességgel kibontakoztak.

A magyar közvélemény még ma is Bismarck korának szemléletén át nézi Németországot; az új szellemmel szemben előkészületlen és tapasztalatlan. Ma is Bismarck és Andrássy barátságának képei, a világháború szövetségi hűsége szerint nézzük Németországot. Bizonyos, hogy a német közvélemény s a hivatalos körök ma is tartják a Magyarországgal való politikai barátságot. De közben a német érzületben egyre jobban a „nép“ fogalma tolult az állampolitikai szempontok elé. A népi érzelmű német tudat a magyar-német viszonyt egyre jobban úgy fogja föl, mint két „nép“ viszonyát s a magyar állam iránti hangulatát már nem higgadt állampolitikai szempontok

határozzák meg, mint inkább az, milyen is a viszony a magyar állam s a magyarországi német kisebbség között.

Egy előttünk fekvő, a magyar dolgokat alaposan ismerő német szerzőtől eredő tanulmány¹ jól megvilágítja ezt a sajátosan alakult, a népi érzelmektől befolyásolt német magatartást Magyarországgal szemben. Természetesen az ilyfajta megnyilatkozásokból nem szabad általánosító következtetéseket levonnunk; de figyelniük kell mégis rájuk, hiszen az ily szimptomák is érdekesek, jellemzőek s módfelelt tanulságosak. Ennek a tanulmánynak is az ad különös érdekességet, hogy a folyóirat, mely közreadta, az új népi ideológia egyik első és hatékony szóvivője s a benne megjelent írások bizonyára nem közömbösek a német olvasó előtt; másfelől a szerzőről tudjuk, hogy képzett történész, aki sokat foglalkozott a magyar kérdésekkel, főleg történetünkkel, jól ismer bennünket, sőt sok kapcsolata is van a magyar tudománnyal, — így tanulmánya fölött nem lehet egyszerűen napirendre térniük.

Csak a tanulmány végén derül ki, miért választotta Helmut Klocke írása középponti problémájául a föderalizmus és centralizáció gondolatát, melyet a magyar köztudat egyáltalában nem érez aktuálisnak, nem is gondol reá. Hogy a német olvasót előre tájékoztassa, megemlíti, hogy a nemzeti szocialista kormányzat által végrehajtott centralizáció, a német partikularizmus megszüntetése korántsem analóg jelenség a francia „nation“ fogalmával; a „népre“ alapozott akarati tartalma biztosítja eredeti német jellegét s épp így nem jelenti a régi német regionalizmus teljes félretételét sem. Befelé is elég erős volt a Birodalom régi vonzása, hogy eleve sikertelenné tegye a szét húzó tendenciákat, — de ugyanilyen erős volt kifelé is: nem csupán a régi Birodalom örökösei — Ausztria, Poroszország — érezték ott lényükön e kötelező hagyományokat, hanem még azok az államok se tudtak külön utakra térni, melyek ott éltek, gyakran teljes függetlenségben is, a Birodalom kapui előtt, — ahogy Klocke magát kifejezi: „im Vorfeld des Reiches“. Ilyen volt Magyarország is, mely a XIX. században a francia „nation“ lényétől idegen gondolkörét tette magáévá s a centralizációra törekedett, de 1918 megmutatta ezen politikai „Wunschbild“ összes hibáit. Az államalapítástól kezdve folytonosan ott érvényesült a Birodalom befolyása Magyarországon, mely a XVIII. században, a török korszak végén a Birodalom segítségével épült újjá. A Birodalom történetében gyakran ismétlődik az a jelenség, hogy úgy egyes részei, mint a „Vorfeld“ némely országai, időnként úgy viselkednek, mint az egész, — azaz átveszik a maguk használatára a „birodalmi gondolatot“: így tett Ausztria is, a Hohenzollernek is, így tett Csehország s főleg így tett Magyarország. Midőn a középkor végén súlyos krízis bomlasztotta a Birodalmat, a magyar királyok egy új keleti mag kialakítására törekedtek, ami később a Habsburgoknak sikerült is. Corvin Mátyás Erdélyből nyúlt Szilézia felé. íme, — mutatja meg Helmut Klocke — itt vannak a „magyar birodalom“ gondolatának gyökerei; a magyar király igényt emelt a csá-

¹ Helmut Klocke: Föderalismus und Zentralismus in Ungarn. Volk und Reich, Heft 2, 1936. (Különlenyomatban is.)

szári koronára, s Magyarország a Birodalom kültagja lett volna; a „birodalmi gondolat“ pedig föderatív gondolat volt s még 1918-ig is ily föderatív kötelék fűzte az anyaországához Horvát-Szlavonországot, a régi magyar birodalom utolsó maradványait.

Ez a fölfogás jellemző módon érvényesíti a magyar múlttal szemben azt a német hatalmi gondolatot, mely a Birodalmat és a német népet állítja minden európai történés középpontjába. A szerző is megfejtkezik itt arról, hogy nem egyedül a németség volt az egyetlen külső hatóerő, mely a magyar történetre hatott. Nem Corvin Mátyásnak a császári koronára való igényéből eredt a magyar birodalom gondolata, hanem Szent István alapításából s Szent István is Nagy Károly keresztény-patrimoniális szervezetéig nyúlt vissza példáulért, mely azóta már rég nem volt a Birodalom szervezete s e patrimoniális királyság, melynek erős voltát úgy csodálták a hűbéri Európa fiai, különben is gyökeresen magyar jellemvonásokat mutatott. Hunyadi Mátyás előtt jóval, élt és kibontakozott a magyar birodalmi gondolat: Szent László, Kálmán, III. Béla, Nagy Lajos nagy hatalma igazán nem fakadhatott német ösztönzésekből s a Birodalom krízisének politikus kihasználásából. Helmut Klocke történetmagyarázata a mai viszonyokat viszi vissza a múltba, hogy így igazolja történetileg a kelet felé tekintető német népi gondolatokat. Így érthető, miért hangsúlyozza oly erősen, hogy Magyarországot a töröktől a Birodalom s a németség szabadította meg, majd építette újjá. Buda visszafoglalásának kétszázötvenéves fordulója különös aktualitást ad szavainak. A német olvasó előtt könnyen elsikkad így az a tény, hogy Buda fölszabadítása mennyire egyetemesen európai és keresztény ügy volt s hogy abban a németségen kívül, mely akkor korántsem volt szintén viruló állapotban, mennyire nagy részük volt másoknak is, így különösen XI. Ince pápának. Viszont azt is jól tudjuk, hogy épp a német fejedelmek részéről mily nehezen jött a segítség s I. Lipót diplomáciájának mily nehézségekkel kellett megküzdenie, hogy kielégítse a korántsem keresztényi lelkesültégű német fejedelmek anyagi igényeit, hiszen előttük a pénz fontosabb volt, mint a kereszténység vagy a Birodalom. Mindez épp az ellenkezője annak, amit Helmut Klocke ír.

De még egyoldalúbb az az állítása, mely szerint a XIX. században a magyarság a francia „nation“ által nyújtott „Wunschbild“ után szaladt volna, mely — írja Klocke — „lényétől idegen“ volt. Valóban, a XIX. században a francia ösztönzések erősen hatottak ránk is. De melyik európai nép vonhatta ki magát alóluk? Hasonló erővel hatottak a modern Anglia példái is. A baj épp az lett volna, ha a magyarság elzárkózik Európa áramai elől. Akkor talán Herder jóslatának lett volna igaza, mely gyors pusztulásunkat jósolta s ha Helmut Klocke a német szellem XIX. századi fejlődésére tekint, nem találja-e ott lépten-nyomon a francia ösztönzések folytonos nyomait? Hiszen ezek felé igazodott egész Európa! A XIX. század első felének Európa friss áramaiból táplálkozó magyar megújódása hasznos és korszerű volt. Ezek az idők örökérvényű kifejezést adtak a modern magyarság lényegének s erkölcsi tartalmának. Széchenyi, Berzsenyi, Vörösmarty, Eötvös, Kemény, Szalay László, Deák Ferenc magyar-

sága, embersége, autochton magyar s mégis európai volta s eredményeik utolérhetetlen eszményt, sőt programot jelentenek mai politikai és társadalmi helyzetünkben. Épp az ő művek mutatja meg, hogy a XIX. század elejének magyar törekvései mennyire szervesen illenek a magyar történet egészébe, sőt épp erkölcsi értelemben annak teljét, betetőzését is jelentik: Szent István és Széchenyi magyarsága közt a folytonosság félreismerhetetlen, mindketten korszerű, élet-szerű és Európához mért formát akartak adni népünk életének. Pedig Széchenyi a legkevésbé állt német hatás alatt.

A magyar XIX. századra, vélénk első pillantásra, talán azért tekint gyanakvással Helmut Klocke, mivel ez ú. n. „liberális“ korszak volt. De tanulmánya további olvasása közben arról győződünk meg, hogy a magyar múltban elsősorban is a hanyatlás, a széthúzás jelenségeit méltatja figyelmére s ezekből vonja le összes következtetéseit. Fejtegetései során különös nyomatékkal tér vissza a magyar történetben előforduló föderatív jelenségekre. Főleg sokat idézi Erdély példáját s a három erdélyi nemzet viszonyát; el nem mulasztja megemlíteni, hogy 1848-ban a románok az erdélyi tradíciók értelmében jártak el, midőn negyedik tag gyanánt akartak belépni a három nemzet úniójába; földjük, lakhelyük jogot adott erre, de sajátos viszonyaik miatt csak most értek el odáig, hogy politikailag önállóan érvényesülhessenek. Erdéllyel szemben a Dunántúl a nagybirtok lett az úr, Bécs közelsége s a katolicizmus hatottak e tájra; a Tiszántúl a parasztság lett otthonos, a kálvinizmus, a szabadság gondolat.

A magyar történet ezen ellentétes helyzetű, különféle múltú táji tényezőinek főlemlítése mintegy bevezeti az olvasót oda, hol szerző továbbfolytatja magyarázatait a magyar történet s főleg a XIX. század diszharmonikus tüneteiről. Részletesen elemzi — nyilván magyar források nyomán is — a birtoktalan közép- és kisnemesség és az állami hivatalok viszonyát, a gentry uralmának jellemvonásait: szerinte a hivatalnok-gentry jelenleg a legbiztosabb záloga egy fasiszta-centralizációs rendszernek. Ez a mai centralizáció a XIX. század öröksége. Eltűnnek sorra a jászok és kunok autonóm közösségei, Erdély autonómiája s a három nemzet úniója; mindent Budapest szív föl s Budapest túlsúlyát alig ellensúlyozza Kolozsvár; Budapest révén az ide összpontosult hivatalnok-gentry s vele együtt az ipari, kereskedelmi, kapitalista pozíciókat elfoglaló zsidóság uralkodik; így lesz a zsidó, szinte az állam segélyével, privilegizált elem s így lesz a zsidó a magyartól különböző népességű területeken a „magyarság“ egyetlen képviselője; közvetlenül a háború előtti népszámlálás tanulsága szerint minden tizedik hivatalosan megszámlált magyar — zsidó volt... S ezzel együtt nagyot halad a magyarizáció is: a gentryhez idomul a régi német középosztály s minden oly idegen népességű elem, mely fölemelkedni vágyott; a gentry hiányzott a többi magyarországi népből, így lesz a gentry a magyar nemzeti akarat kizárólagos képviselője. Az ő vállain épült föl az a centralizáció, mely teljesen lecsökkenti a vidéki, helyi, táji közösségek önálló életét; Helmut Klocke példákat hoz föl rá, hogy a keletnémet agrártársadalomnak mennyivel nagyobb a lehetősége a középosztály kiegészítésére, saját maga igaz-

gatására, mint az „úri“ rétegek (jegyző, tanító, szolgabíró) által irányított magyar parasztnak. A magyar középosztály a városban és nem a vidéken, a népben gyökerezik; s különben is a magyar kisvárosban örökös a hasadás parasztság és középosztály között. A magyar vidéket autoritativ igazgatják, nem honorálják és nem segítik a paraszt gazdasági érdekeit; a nagybirtoknak is érdeke a mai erősen centralizált-bürokratikus rendszer fönntartása. Egy új, magyar fasiszta szisztema alakul így ki, melynek a falun uralkodó rétegek: jegyző, birtokos, hivatalnok-gentry, a nagybirtokos egyformán támaszai; a táj, a nép szava meg egyre halkabb lesz és egyre erőtlenebb.

Keményen, erősen centralista az így megalapozott magyar rendszer — vallja Helmut Klocke erős realiztikus kritikával. De az erős rendszeren részt keres, mégpedig a hazai német kisebbség érdekében. Ügy véli, hogy a tájilag legkülönállóbb Dunántúlra itt érdekes szerep vár. Elképzelhetőnek tartja, hogy egy napon a mai magyar centralista fölfogás visszahajlik a régi föderációs hagyományokhoz; s ez eshetőségre készen, komolyan kell majd gondolni a magyarországi németiség problémáinak az autonómia szellemében való megoldására. íme, itt van a magyarázata, miért emlegette Helmut Klocke a régi magyar „föderatív“ formákat! Ugyanakkor, midőn helyesnek, természetesnek találja, hogy a Birodalom egyre erősebb centralizáció felé halad, kívánatosnak tartja azt is (az itt élő német kisebbség érdekében), hogy a mai megkisebbedett Magyarország egy föderatív megoldást választana jövő életformájául. Itt fölpanaszolja, hogy a folytonosan életben tartott, megerősített magyar meyerendszer ezt az átszervezést nehezzé teszi, akár a Birodalomban nemrég a régi területi beosztás. A magyarországi német autonómiára vonatkozó fölfogást, panasolja tovább Helmut Klocke, magyar oldalról ma államellenesnek bélyegzik; logikus folyománya ez a jelenlegi egyoldalú centralista-nacionalista magyar államszemléletnek. Itt tehát nagy fölszabadulást, megújhodást jelentene a föderatív történeti hagyományokhoz való visszakapcsolódás. Helmut Klocke itt könnyen feledi, hogy bármennyire is föderatív jellegű lett legyen a melléktartományoknak Magyarországhoz való tartozása (ami épp a régi magyar politikai bölcsesség tanúsága), oly kevésé volt föderatív maga az anyaország, — hiszen már a korai magyar középkortól végig Európa hűbéri rendszerével szemben az erős központi hatalom a legjellemzőbb magyar politikai tulajdonság. Helmut Klocke még Erdély példáját is fölhozza itt, mint a belső föderáció tanúságát a magyar történetben; de feledi, hogy Erdély mennyire szükség-alakulat volt s viszonyai mily sajátosak s alig általánosíthatók.

A Dunántúl mint külön táji egység tehát szerinte különösképp alkalmas a magyarországi német népi közösség új összefogására — s itt nyíltan kimondja, hogy nemcsak kultúraautonómiaira gondol, hanem hangsúlyozottan területi autonómiaira is, mely együvé kapcsolná a tájilag s népileg tán összefüggő, de a meyerendszer merev keretei közt mégis széttagolt német területeket, Tolnát, Baranyát s a Bakonyt. Szavait az 1920-as magyar népszámlálás adataival támasztja alá. Ekkor 322.000, azaz 12 8% német élt a Dunántúlon. Csonka-

Moson megyében 39% német él, Sopron városában 48%, Baranyában 37.4%, Tolnában 28.6%. Elsősorban is Baranya és Tolna 170.000 németje számára lenne egy ily új területi rendezés elképzelhető. S itt ismét utal Erdély példájára, hogy t. i. az ilyen belső, „népi“ föderáció korántsem ismeretlen a magyar történetben. A baranyavári járásban pl. 21.026 (74%) német él, Mohácson 21.026 (79.1%), Simontomyán 17.339 (44.4%) s a tolnai központi járásban 12.858 — ezek tehát egy zárt települési területet adnak, 133.238 német lakossal. Ily adatok nyomán állítja aztán Helmut Klocke, hogy ha Magyarország őszinte kisebbségi politikát akar csinálni, akkor nem részletmegoldásokra kell törekednie, hanem az egész szükségletei szerint kell eljárnia; nem itt-ott kell adnia, egy-egy falunak, német vagy magyar-német iskolát, hanem az ily atomisztikus-liberális gondolkozás helyett, mely az *egyesre* gondol csupán, figyelembe kell vennie a közösség érdekeit is. Meg kell értenie Magyarországnak, hogy szükség van egy egységes, autonóm német népi szervezetre, melynek Mohács vagy Bonyhád lenne a székhelye; így határozott politikai jelleget öltene a „Schwäbische Türkei“ fogalma. Itt kellene aztán fölállítani egy német gimnáziumot és gazdasági iskolát is; Klocke különösnek tartja, hogy a mohácsi gazdasági iskola tannyelve a magyar, holott — szerinte — szintén kizárólag sváb gazdafiúk látogatják. Az ily autonóm terület természetesen kapcsolatba kerülne a Bakony és a budai hegyvidék német szigetével is.

De ez a decentralizációs reformmunka, mely Magyarország föderalizálását tűzné ki céljául, szerinte is sok nehézségbe ütközik; s a magyarok is elfeledték már a jászok, kunok, Erdély „föderatív“ tradícióját. A mai magyar életnek a centralizáció az alapvető politikai formulája. S a mai Magyarország is, tán a Dunántúlt kivéve, olyan, hogy a táj nem kedvez egy külön helyi génusz kibontakozásának. Erdély s a Felvidék, ahol éltek a táj történeti hagyományai, idegen uralom alá jutott. A mai Magyarország történeti emlékeit meg a török pusztította el; a mai magyar életnek nincsenek szimbólumai; ha szimbólumokat keres, hát Kassára, Lőcsére, Gyulafehérvárra kell mennie, nagyjából oly emlékekhez, melyeket a németség itteni szórványai emeltek, falaik tövében folytatván az idegen földön otthoni életüket. Tragikus ez a helyzet a magyarság számára; de e példák is igazolják, hogy mennyire nehéz ideológiailag megindokolni a mai Magyarországot — írja Helmut Klocke. Mert a mai Magyarország végzetesen gyökértelen! Helmut Klocke ennek igazolására fölhozza, hogy a mai Magyarország alig régibb kétszáz évnél; ebből a korból ered a magyar főnemesség; ebben a korban épült újjá az ország a török kor után a németség révén, a Habsburgok centralista abszolutizmusa és racionális telepítési politikája folytán.

MILY SZEMMEL NÉZI ez a német felfogás a további magyar fejlődés lehetőségeit? Jövőnkre vonatkozó fölfogását már eleve meghatározza az a szemlélete, ahogy múltunkra tekintett. Nem is annyira az a lényeges itt, hogy igyekszik elvitatni történetünkhöz s régi területeinkhez fűződő eszmei folytonosságunkat. Bár ez is elég érdekes szimptóma

nála. A továbbiakból aztán kiderül az is, hogy mekkora fontosságot tulajdonít társadalmunk egyes félszégeinek, melyek nem titkok sem előttünk, sem előtte, hisz a külföldi tárgyilagos szemlélő elsősorban is ezeket veszi észre, jobban, mint mi, kik bennük élünk s már szinte megszoktuk bajainkat. De ő általánosítja ezeket a bajokat. Úgy itt is, mint múltunk szemléleténél meg kell szoknunk nála, hogy az a népi gondolat, mely áthatja s mely annyit hangoztatja metafizikai szemléletmódját, voltaképp erős materiális terheltségeket is hord magában; a „vér és rög“ nemcsak misztérium, hanem anyag is, s talán innen magyarázható meg erősen anyagelvű történet szemlélete, mely pl. most könnyűszerrel megtagadja a múltunkhoz fűző történeti folytonosságunkat. Különösképp hangsúlyozza (mint az egész mai német felfogás is), hogy a németség mekkora részt vállalt a török alóli fölszabadításunkban és újjáépítésünkben. De sohse szabad feledni, hogy akcióik során (lettek légyen azok még magyarellenesek is) I. Lipót s Mária Terézia mindig hangoztatták, hogy Szent István utódaiként cselekszenek. A magyarságnak az volt a tragikum a Habsburg-házzal szemben, hogy nem lehetett az európai abszolutizmus korában a magyarságot előmozdító nemzeti abszolutizmusunk, ahogy pl. Hunyadi Mátyás által a renaissance-fejedelem típusa oly ragyogó és hasznos magyar formát talált. Az uralkodóház ügye így gyakran azonosul (úgy magyar, mint német agyokban) a németség ügyével. Helmut Klocke is így jár el, midőn a dinasztikus, katolikus és nemzetekfölötti Habsburgokat egyszerűen azonosítja a németséggel (ellentétben Hitlerrel, aki a Mein Kampfban a Habsburgokat németelleneseknek ócsárolja, kivéve II. Józsefet!) — különösen ott, midőn az ország XVIII. századi újjáépítéséről, illetve a mostani magyarországi németség betelepítéséről van szó. Tudjuk, hogy mily körülmények közt történt e németség betelepülése; nemcsak az udvar hozta be őket, de magyar földesuraink is; s ha itt-ott belejátszott is idehozatalukba a magyarelles szándék, mégis elsősorban közgazdasági jelentőségű volt letelepítésük; nem német kellett, de dolgozó ember s ha a sok vérvesztés, pusztulás után lett volna elég magyar, azt is bővebben telepítettek volna, ahogy tényleg telepítettek is. De ki tagadná, hogy a föld, melyre a hazai németség letelepült s amely számára a mai német most külön területi autonómiát, föderatív különállást óhajt, elsősorban magyar föld? Ha egy csak kétszáz éves folytonosságról beszélünk, ez nem a magyarságot illeti, de a hazai németséget. Hiszen tudjuk, hogy a Déldunántúl dús földje a török előtt egyike volt az ország legmagyarabb, legműveltebb területeinek; s belőle messzire szétáradt a magyarság Szlavónia felé; ez a folytonosság pedig jóval régibb, jóval jogosabb kétszáz évnél. S ez az így letelepült németség se volt egységes faj, törzs, külön közösség. Németország minden tájáról jöttek emberek s sváb falvainkban még ma is világosan fölismerik az értő fülek a legellentétebb német nyelvjáráások keveredését. A svábok paraszt nép voltak s így természetes, hogy nem vihettek oly szerepet, mint a szépesi s erdélyi szászok. Ezek 1918 óta új, idegen államok polgárai. Műveltségük elfinomult s — ahogy ma mondják — „polgári“, hisz városi emberek voltak századokon át. Viszont ma az egyetemes németség társadalomszemléleté-

ben jelentős fordulat állt be. A németiség máig úgy szerepelt a köztudatban, mint „polgári“, sőt „kispolgári“ nép. A mai Németország többé nem „polgári“, hanem „népi“ állam akar lenni s vezetői oly gyakran tesznek hitet a parasztság mellett. Ez a hangulat kedvez a magyarországi svábok „népi“ fölemelkedésének. A birodalmi németiség mostani ideológusai nem mulasztják el kiemelni, hogy a német nép keleti expanziójának, akár Lengyel- és Oroszország, akár Magyarország, illetve a Balkán felé, mindig a parasztság volt az üttörője, ez tette németté lakásával, munkájával az addig idegen földet. Ma a „nép“ és a „föld“ a németiség hitvallásának a „fej“ mellett a legfontosabb tétele; természetes, hogy a magyar állam és hazai németiségünk viszonylataiban az itteni német „népiségen“ van a hangsúly. Egyre gyakrabban ütik meg fülünket oly hangok, melyek a sváblakta magyarországi területeket elsősorban is német földnek vallják s a „vér és rög“ materiális hitvallásával elmellőzik e területek százados magyar voltát: szerzőnk se titkolta el ezt a szempontot írásában.

S mert előtte a német népiség a legfontosabb valami, ezen túl már nem terjed lelkesültsége. A „nagy magyar“ ideológiáról fanyarul nyilatkozik. Úgy látja, hogy Magyarország feltétlenül oda van Németországhoz kapcsolva, elsősorban is a középosztály bőséges német vérkeveredése folytán. Hallgatagon e fölfogás azt foglalja magában, hogy a népi eszme mai térhódítása közt, a „disszimiláció“ — visszanémetesedés — korában újra fölélednek majd középosztályunk német vérsajtjei és sorsunkat a vér vonzásával is odakötik szellemileg is, biológiailag is Németországhoz. Budapest helyett igazi magyar középosztály csak az Alföld „városaiban“ él (az idézőjel Klockétól származik). Az elszakított területeken a „nép“ (azaz a románok, tótok) áttörte a magyar feudális-bürokratikus fölépítményt. Helmut Klocke úgy véli s ezzel zárja érdekes fejtegetéseit, hogy 9 milliós kis nép nem képes arra, hogy hordozzon egy birodalmi gondolatot. Talán itt segítene a szentistváni katolikus birodalom gondolata a mégújhodott politikai katolicizmus révén. De ez a koncepció is csak autonomista-föderatív módszerekkel boldogulhat s elbukik, ha a magyar szupremácia igénye társul hozzá. Délkelet-Európa népei elsősorban is népnek, törzsnek érzik magukat s államiságukat a népiség jogcímével is meg akarják indokolni, — vagyis saját népi államukban akarnak élni. Amíg a centralizált magyar nemzeti állam gondolata lesz a magyar belpolitika alapja, addig alig van kilátás rá, hogy legalább eszmeileg meg lehessen nyerni Nagy-Magyarország eszményének a környező népeket — így végzi Helmut Klocke őszinte fejtegetéseit.

EBBEN A TANULMÁNYBAN egy sajátos német hangulat érdekes kifejezőjét kell látnunk. A német népnek is megvan a maga messzianizmusa; ez a hit: a hatalom, mely a középkorban Európa többi népei fölé emelte a németeket. A németiség múltja, műveltsége, de főleg biológiai alkata révén meg van róla győződve, hogy különb a többi nemzeteknél. E hitnek vannak történeti s vannak misztikus elemei. A legjelentősebb helyet ezen elemek közt mégis — mily sajátos paradoxon! — a XIX. század természettudományos-biológiai

szemléletének öröksége foglalja el. A mai német messzianizmusban ott van a darwini „struggle for life“ gondolata is: a természetben az erős győz, a gyöngét eltíporják; innen van a német szellemben ma a korlátlan erő kultusza, a nagyság és erő fölényes tudata a kisebb fölött; mindez szervesen egészíti ki a „vér és rög“ misztériumát és anyagias szempontjait egyaránt. Ezek a tanok s a belőlük folyó gyakorlat nem is igénylik maguknak a harmónia, a humanitás, a béke és egyensúly járulékait, hiszen egyik nép fölényét a másik fölött a harc, a küzdés, nem a béke hozza meg. Midőn az 1840-es években Szemere Bertalan, a reformkor nagy magyar államférfia Németországban utazgatott, úgy találta, hogy a németiség a harmónia s főleg a béke s a humanitás nemzete; azóta a németiség már inkább önmaga sorsának erős irányítását tartja fontosnak a humanitás önzetlen szolgálata helyett. Ily gondolatkörben íródott Klocke tanulmánya is; ez a hangulat még a higgadt s tudós német lelkeket is elragadta tehát a nemzeti lelkesültség és megtalált önérzet hullámaival; nem is csoda, ha Klocke idegen hangon szól Szent István birodalmának eszményéről, melyet mi, magyarok, szeretünk úgy elgondolni, hogy az újra a dunai kis népek harmóniáján és egyensúlyán épül föl. S ezenkívül is idegen előtte a szentistváni gondolat univerzális, népek fölötti volta: a mai Németország az államot nem több nép együttélési formájának gondolja, hanem egyetlen nép, faj kiteljesedésének, formájának, eszközének.

Fontos és érdekes eleme aztán a mai német hangulatnak Nietzsche állandó hatása is. Nietzsche könyvei nem véletlenül voltak valóságos bibliái az új német nemzedékeknek; belőlük nemcsak a természet, az élet s a szépség szabadságát, jogait tanulták meg, de magukba itták az „Übermensch“ gondolatát is; aztán az „Übermensch“ fogalmát egyre határozottabb formában vitték át a német emberre, majd általános emberi kellékeiből kifejtve a német népre; a németiséget még átkozó Nietzsche így lett a mai megújódás egyik eszmei forrása. Nietzsche titanizmusa eleme lett a mai német népi pszüchének. De az erő kultuszát vallotta a német egyesülés történetírója: a porosz Treitschke is, aki megvetéssel szólt Ausztriáról s ellenséges hangon a csehekről és magyarokról. Szellemileg a német hatalom és erő kultusza nála az ú. n. kultúrnemzet fogalmában jelentkezett: az ilyen nemzetnek, melyet története, jelene naggyá s erőssé tett, joga van a kisebbek, gyöngébbek fölötti uralomra; ez a gondolkodás a XIX. század természettudományos-biológiai fölismeréseit vitte át szellemi síkra; így indokolták a németek Bismarck és II. Vilmos idején a lengyelekkel és dánokkal szembeni eljárásukat. Helmut Klocke rólunk alkotott szellemi képében mindezen elemekből igen sok foglaltatik, hasonlóképpen a mai geopolitikus Haushofer felfogásából, aki a Nietzsche-Treitschke vonalon indokolja a kisállamok lehetetlen voltát és így a nagyállam, a Birodalom uralkodó szerepét, imperializmusát.

Még érdekesebb annak megtekintése, hová is nyúlnak vissza a magyar társadalomról és történetünkről vallott nézetei. Hiszen nyilvánvaló, hogy jól ismeri történeti irodalmunkat. De mélyebbre tekintve jól látjuk azt is, hogy múltunkról és politikánkról való ítéletei szerfölött sok rokonvonást mutatnak az 1840-es évek magyarellenes publi-

cisztikájával. E sajtótermékek legnagyobbbrészt németül jelentek meg, legfőképp Lipcsében s tartalmukat jól ismerte a német közönség is; sokat merített belőlük az 1880-as évektől felfejlő „allddeutsch“-propaganda is, főleg a magyarosítást illető kritikai ellenérveket. A szerzők közt, akik irányították ezen propaganda-irodalmat, ott találjuk a szlovák Stur, Hodza, Kollar, Csaplovics, a cseh gróf Thun Leó s a horvát-illyr Gaj Lajos nevét; érdekes ennek megemlítése már azért is, mert az egész mai német népi történet szemléletben igen sok oly érv van, mely akár innen is eredhetett.

A MAGYARSÁG TÖRTÉNETE, helyzete, alkata egész más igényeket is támaszt, mint a „népiség“ gondolata. El kell fogadnunk a magyar nép érdekében, ami újat s jót hoz a népiség új gondolatköre, de minden tekintetben ki kell domborítanunk önálló, eredeti jellegünket; önmagunkhoz, múltunkhoz lennénk méltatlanok, ha idegen politikai divatokat majmolnánk. Nemcsak saját érdekünkben, de a dunai népek harmóniája érdekében is ragaszkodnunk kell a szentistváni koncepcióhoz, illetve annak korszerű alkalmazásához. Épp a magyarországi németiség múltja igazolja a legjobban e koncepció értékét és életképességét. Itt nem hivatkozunk most arra, mint keresték önként, szabadon a magyarság történeti, szellemi és emberi előrehaladásának láttán a polgári — szepességi és budapesti — németiség műveltjei az asszimiláció útját; ösztönük, de nem kényszer vitte errefelé őket. Mivel ma inkább a disszimiláció, a németiséghez való visszatérés a közkeletű ige, mellyel a külföld felé fordul a népi gondolat, az önkéntes, szabad asszimilációra e hangulattal szemben hasztalan is hivatkoznánk. Inkább azt említjük csak meg, hogy Magyarország és németjei közt oly mély s őszinte volt a viszony, hogy kialakulhatott s becsültté lehetett a „Deutsch-Ungar“ fogalma; ez a magyar történet tradíciói, a magyar föld szükségletei szerint szintézisre hozta a „nép“ s a „haza“ fogalmát és érzelmi körét, melyet ma nem egyszer oly ellentétesnek tartanak. A „Deutsch-Ungar“ fogalmának elfogadásától — a fogalmat is hazai német találta ki — már nem volt messze a XIX. században az út a magyarrá asszimilálódásig; hiszen a XIX. század nagy, erős magyarsága gyakorolt oly vonzóerőt, akár pl. Párizs és a centralizmus, a francia nyelv, műveltség, közigazgatás a prove^alokra, baszkokra, bretonokra és különösképp az elzásziakra.

A mai német szemléletben úgy jelenik meg a történeti magyar államgondolat, mintha már teljesen közömbös lenne a szeparálódni, föderalizálódni akaró magyarországi németiség számára, mintha a „haza“ és a „nép“ dualizmusát szintézisre hozni már lehetlenség volna. Kívülről jön e hang s véle szemben nem is annyira a magyar politikai akaratra vagy méltányosságra kell hivatkoznunk, mint inkább a hazai németiség megnyilatkozásaira. Látjuk napról-napra, hogy az ú. n. népi gondolatvilág, a német népi öntudat nem közömbös többé hazai németjeink előtt; ez a mai viszonyok közt érhető, természetes és jogos. De ha megnézzük vezetőik írásait, azt

¹ Közös alap — egységes front. Írta: Dr. Kussbach Ferenc. Pesti Napló, 1936 augusztus 12.

látjuk, hogy ma is változatlanul vallják a magyarság és németiség egyetértésének, méltányos megegyezésének, a történeti magyar államnak hitét. Midőn egyik hazai német publicistánk sok együttérzéssel és helyesléssel tárgyalja a német faji gondolatot, a népiség s fajiság öntudatosodását, a disszimilációt, a biológiai nemzetfogalmat, írása végén el nem mulasztja, hogy be ne lássa, hogy ezek a politikai formák alkalmatlanok Magyarország számára s kifejezi hitét Szent István harmonikus, népeket összefoglaló államgondolatának igazságában és jövőjében; együtt vallja velünk, hogy Magyarország ezeréves múltja és mai helyzete, jövő igényei más módszereket kívánnak.¹ Ez a megegyezésre törekvő gondolkozás a nemrég elhalt, sokat félreértett Bleyer Jakab munkásságának hagyatéka. Bleyer Jakab tradicionalista volt s épp ezért vallotta azt, hogy népiségében meg kell tartani a magyarországi németiséget s ezt a népiséget ki kell és ki lehet fejteni; de erős német népi hitvallása mellett is mindig a „Deutschungartum“ hagyományai és a „haza“ egyetemes, patrióta szempontjai szerint járt el politikai működésében; többször is leszögezte, hogy a szentistváni gondolat bő keret rá, hogy a magyarországi németiség érvényesíthesse igényeit.³

De azt is tudjuk, hogy a hazai német vezetők egyes csoportjai ma csödbejutottnak, avultnak tartják Bleyer Jakab politikáját. A német népi mozgalmak és eszmekor, úgy látszik, már teljesen elérték e rétegeket, melyek erőteljesebb tempót s a „volksdeutsch“ irány fokozott kihangsúlyozását kívánják. A népközösségi eszme egyre nagyobb súlyt vet a „népre“, mint az „államra“,³ bár állampolgári hűségét a német nép mindenütt kiemeli. Helmut Klocke írása érdekes szimptomája e ma még áttekinthetetlen forrongásnak, útkeresésnek. Belőle nem is annyira történetmagyarázatai érdekelnek, mint inkább a magyarországi német dolgokban felénk küldött programja, jogkeresései, figyelmeztetései. Tudjuk, hogy a hazai németiség hű a magyar államhoz. De érezzük, hogy napról-napra jobban hat rá az új „népi“ gondolkozás, mely megbillenti a „nép“ és „haza“ tradicionális egyensúlyát. Éberen kell figyelnünk a németországi népies ideológiák köztük való térkeresését, hatását: meddig fejlődhetnek e dolgok? s nem utolsó sorban: illúziók nélkül, pontosan figyelemmel kell kísérnünk a német népi szemlélet evolúcióját. A magyar-német politikai barátság őszintesége éppúgy kötelez erre, hogy itt elkerüljük a félreértéseket, mint az óvatosság és politikai érzékünk önállósága.

GOGOLÁK LAJOS

¹ König Antal: Pángermanizmus és a német egységi törekvések. Budapest, 1936. (Különlenyomat a Külügyi Szemle 1936 XIII. évf. 3. számából.)

² Bleyer Jakab: A magyar és német viszony. Magyar Szemle 1929. V. k. április, 114 1. Egyébként valószínű, hogy Bleyer alakját utólag a deutschimgar-ból tiszta völksisch-sé fogják retusálni, a kísérletek erre megkezdődtek.

³ Török Árpád: A népközösségi eszme problematikája. Magyar Szemle 1936 március, XXII. k. 3. szám és ugyancsak tőle: A hazai németiség belső válsága. Magyar Szemle 1936 augusztus. XXIII. k.